

О. О. Попадичкандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Ужгородського національного університету

ІНТЕГРАТИВНІ ЗВ'ЯЗКИ МЕТОДІВ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті виокремлено чинники, які зумовлюють специфіку правової підготовки майбутнього вчителя у вищій школі. Виявлено, що залишається малодослідженою проблема визначення функцій методів і форм правової підготовки та їхнього взаємозв'язку. Мета статті – обґрунтування доцільності інтегративних зв'язків методів та форм правової підготовки майбутніх учителів початкової школи. Зазвичай педагоги та студенти закладів вищої освіти, отже, і студенти під час педагогічної практики й у майбутній фаховій діяльності, послуговуються тими самими методами правової підготовки. Обґрунтовано, що у складному процесі правової підготовки всі методи проходять спіралеподібний цикл, вони не тільки взаємопов'язані, а й трансформуються в ланцюжку: підвищення компетентності педагога вищої школи – застосування методу викладачами закладів вищої освіти у вихованні студентів – застосування методу студентами під час навчання, педагогічної практики й у майбутній фаховій діяльності, щоби впливати на учнів. Окресленим зв'язком методів підготовки треба відводити істотну роль у формуванні правової освіти, забезпечувати її цілісність і системність. Оскільки майбутній учитель, коли сприймає той чи інший метод підготовки, підсвідомо переносить його у власну майбутню фахову діяльність. Наведено низку прикладів взаємодії методів і форм, зокрема зміст практичного заняття щодо знання дітьми їхніх прав у формі «Подорожі з казковими героями до країни права». На прикладі героїв відомих казок розглянули статті Конвенції про права дитини і встановили, яке право, визначене Конвенцією про права дитини, було порушено стосовно того або іншого героя. Виявлено, що онлайн-навчання проведення виховних заходів із дітьми щодо захисту прав людини зацікавило присутніх та спричинило жваве обговорення. Послужування ілюстративним матеріалом підручників початкової школи – доступний і ефективний метод правової підготовки студентів закладів вищої освіти, завдяки якому реалізуються три взаємопов'язані функції навчання: сприяння правовому вихованню студентів, ознайомлення їх із підручниками початкової школи, якісна правова підготовка студентів до майбутньої фахової діяльності чи педагогічної практики. Зроблено висновок, що функціональний зв'язок методів правової підготовки майбутніх учителів початкової школи полягає в їх цілісному й системному застосуванні, забезпеченні неперервності використання того самого методу на різних стадіях діяльності науковців, педагогів та студентів.

Ключові слова: інтегративні зв'язки, взаємодія, методи та форми навчання, правова підготовка, майбутні вчителі початкових класів.

Постановка проблеми. Одна з найважливіших складових частин формування кожного індивіда – правова підготовка. Нині, за активного загострення суспільних суперечностей, втрати загальнолюдських цінностей, життєвих ідеалів, аморальної поведінки молоді, особливого значення набувають проблеми правової підготовки особистості.

Для сучасної системи вищої освіти методологічне значення мають висновки щодо основних завдань і напрямів системи професійної підготовки, викладені в Білій книзі Європейської комісії, зокрема: гуманізація підготовки фахівця і громадянина, усебічний розвиток особистості, підготовка студентів до участі в життєдіяльності суспільства; інтеграція науки, технології і змісту навчання, за якої технологія навчання є максимально наближеною до технології виробництва; розвиток наукових і технологічних мереж; упровадження гнучких «мультимедійних технологій навчання», навчаль-

них пакетів, методик дидактичних вимірювань, оцінювання й самооцінювання; неперервність, тобто навчання і вдосконалення впродовж життя; упровадження гнучких систем навчання; підготовленість до творчої побудови майбутньої кар'єри, конкурентоспроможності, креативної реалізації завдань, відповідальності за свою професійну кар'єру; ретельність, сумлінність у виконанні виробничих завдань, обґрунтуванні та реалізації продуктивних перспектив майбутньої професійної діяльності.

Необхідність створення умов «формування в учнів особистісного смислу навчальної діяльності, готовність учителя будувати індивідуальні траєкторії навчання молодших школярів на основі компетентнісного підходу спрямовують зміст підготовки студентів на дотримання вимог стандартів. Отже, комплексні кваліфікаційні вміння, означені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці бакалавра початкової освіти, слугують орієнтиром

для вибору форм, методів і засобів діяльності майбутніх фахівців на засадах практико-орієнтованого навчання» [1, с. 5]. Компетентнісний підхід є «методологічним підґрунтям нової парадигми, що формується в системі вищої освіти України та світу. Це система принципів, технологій, методів, прийомів, засобів, форм навчання, виховання і розвитку майбутнього фахівця, спрямована на вироблення в нього ключових і предметних компетентностей, гарантує високий рівень і результативність у професійній діяльності» [2, с. 87].

У результаті дослідження наукових підходів до визначення суті, змісту, форм і методів правової підготовки в закладах вищої освіти стосовно практики такої підготовки можливе виокремлення чинників, які зумовлюють специфіку правової підготовки у вищій школі, як-от: ступінь правової теорії, зважаючи на здобутки світової правової науки; ступінь теорії правової підготовки учнів і студентів зокрема; узагальнення досвіду сучасних технологій правової освіти, просвітництва, підготовки у вищій школі України та за кордоном; специфіка навчання у закладі вищої освіти (далі – ЗВО); особливості студентства як соціальної групи; взаємозв'язок студентів поміж собою; правова складова частина середовища освіти й розвитку індивіда тощо. Надзвичайно важлива власне проблема правової підготовки студентів педагогічного фаху. Належний ступінь такої підготовки в навчально-виховній сфері педагогічного ЗВО – важлива складова частина фахової підготовки вчителя початкових класів, у практиці якого правовий складник посідає чільне місце.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У педагогічних джерелах активно вивчають методи навчання та підготовки. Проблему правової підготовки та правової освіти, теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи досліджували І. Козловська [3] та Л. Висоцька [4]. Компетентнісний підхід до навчання, зокрема теоретичний аналіз, педагогічний процес, теорію і практику, детально вивчали Л. Овсієнко [2] та С. Паламар [5]. Учені Т. Тесленко [6] та Н. Миропольська [7] у своїх працях аналізували формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розв'язання типових завдань професійної діяльності. В основі вивчення дослідниці О. Товканець [8] були дидактичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи в європейській вищій освіті.

Водночас залишається малодослідженою проблема визначення функцій методів правової підготовки та їхнього взаємозв'язку. Неповно розкриті питання стосовно взаємозв'язку методів підготовки майбутніх педагогів і учнів. Зазвичай педагоги та студенти ЗВО, отже, студенти в педагогічній практиці й у майбутній фаховій діяльності, послуговуються методами правової підготовки.

Доцільність щільного взаємозв'язку між окресленими методами підготовки, забезпечення їхньої послідовності й зумовили вибір теми статті.

Мета статті – обґрунтування суті й доцільності інтегративних зв'язків методів правової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Рівень освіченості не визначається «виключно обсягом знань, їх енциклопедичністю. З позицій компетентнісного підходу рівень освіченості визначається здатністю розв'язувати проблеми різних рівнів складності на основі наявних знань. За такого підходу цілі освіти описуються в термінах, що відбивають нові можливості учнів, зростання їхнього особистісного потенціалу» [6, с. 268].

Загалом методи підготовки є способами організації спільної діяльності педагогів, спрямованої на взаємний розвиток, удосконалення особистості педагога і формування особистості учнів залежно від мети такої підготовки. Метод підготовки залежить від мети й суті підготовки. Суть методів підготовки є їхньою організацією завдяки діяльності учнів із вивчення змісту підготовки для формування певних особистісних рис. Водночас метод підготовки слугує способом впливу наставника на свідомість, волю й поведінку вихованця, щоби сформувані в нього стійкі переконання й певні поведінкові норми.

Щоб окреслені методи були дієвими, варто скористатися певними засобами – здобутками духовної й матеріальної культури. Прийом підготовки – складова частина методу, що встановлює шляхи реалізації вимог методів підготовки, причому методи і прийоми підготовки – специфічні інструменти в діяльності педагога.

Методичні прийоми є конкретним проявом окремого методу підготовки. Вони встановлюють специфіку застосовуваних методів, підкреслюють індивідуальний стиль роботи наставника. Виховна дія залежить від напряму різних видів діяльності для досягнення виховної мети. Утім дія, яка неправильно інструментує або виражена у грубій, нетактовній формі, перетворюється спочатку на своєрідне гальмо розвитку позитивних поглядів, учинків, оцінок, а потім і на загальну тенденцію «опору вихованню». Засіб розвитку (дія природи, теплих людських взаємин тощо) замінюють на засіб гальмування. Часто саме у школі нівелюються дитячі воля, радість, рух, життя. Натомість школа замість виховної установи стає установою нагляду і придушення [9, с. 341]. Протидіяти цьому можлива завдяки так званім точкам опори, що дають змогу вибудувати особливу логіку підготовки. Ідеться про *природу, культуру та справу* (яку людина робить), *людей* (з якими людина вибудовує різні взаємини) і *власне людину* як найвищу цінність. Відчуття власної гідності належить нарощувати, бережно культивувати як найважливішу «точку опори», адже це

відчуття – своєрідне мірило людського розвитку – самопочуття й самооцінки, хисту та ступеня побажань, найкращих рис вдачі.

У низці наукових досліджень наголошено на тому, що студентів як майбутньому педагогові правове виховання потрібне не тільки як особистості, а що воно також слугує невід'ємною ознакою його фахової діяльності. Водночас упущено важливу деталь: у складному процесі правової підготовки всі методи проходять спіралеподібний цикл: вони не тільки взаємопов'язані, а й трансформуються в ланцюжку: науковець – підвищення фаху педагога вищої школи – застосування методу викладачами ЗВО у вихованні студентів – застосування методу студентами під час навчання, педагогічної практики й у майбутній фаховій діяльності, щоби впливати на учнів (рис. 1).

Рис. 1. Суб'єкти використання взаємодії методів і форм навчання

Ми вважаємо, що окресленим зв'язкам методів підготовки, передусім правової, треба відводити істотну роль у формуванні правової освіти, забезпечувати цілісність і системність. Оскільки студент педагогічного ЗВО, який опановує той чи інший метод підготовки, підсвідомо переносить його на власну майбутню фахову діяльність. Тут важлива передусім функція методу підготовки.

Специфіка правової підготовки студентів педагогічного ЗВО полягає також у необхідності ширшого й поглибленого вивчення основ права, формування широкого правового світогляду як запоруки всебічного розвитку правових освіченості та вихованості майбутнього вчителя. Такий педагог згодом транслюватиме правові цінності, формуватиме ціннісні орієнтації, відповідно ставитиметься до життя, до інших, до навколишньої дійсності.

Наведемо приклади. Щорічно 10 грудня у світі відзначають Міжнародний день захисту прав людини. Ця дата була впроваджена Генеральною Асамблеєю ООН на честь ухвалення 10 грудня 1948 р. Загальної декларації прав людини, що стала першим світовим документом, який сформулював положення про права людини.

З огляду на велике значення правової освіти в подальшій розбудові України як правової держави та необхідність формування педагогічно-правової компетентності майбутнього вчителя початкової школи як однієї з важливих характеристик його

професійної діяльності автором статті в позааудиторний час проводилися заняття для освоєння студентами виховних заходів із дітьми щодо захисту прав людини. Учасники заняття пригадали, що до сучасних міжнародно-правових актів про права людини належать: Основний закон нашої країни – Конституція України, угоди, спрямовані на запобігання злочинам і покарання за вчинення таких, що призводять до грубих масових порушень прав людини, Конвенція про права дитини, Декларація прав дитини, Кодекс про шлюб та сім'ю, Закон України «Про охорону дитинства», укази Президента України тощо.

Після теоретичної частини заходу учасники зустрічі перейшли до практичного заняття щодо знання дітьми їхніх прав та провели «Подорож із казковими героями до країни права», у якій, на прикладі героїв відомих казок, розглянули статті Конвенції про права дитини і встановили, яке право, визначене Конвенцією про права дитини, було порушено стосовно того або іншого героя.

Так, із цікавістю студенти розглянули ситуацію: «Мачуха з ранку до вечора примушує Попелюшку працювати. Бідній дівчинці заборонено брати участь в іграх та забавах сестер. Яке право порушено стосовно Попелюшки? (Право дитини на відпочинок і розваги, право брати участь у розважальних заходах, що відповідають її віку)». Не виникло сумнівів у дівчат стосовно розгляду такої ситуації: «За часи письменника Марка Твена в Америці дружба дітей із різних соціальних пластів не схвалювалась і навіть уважалась іноді порушенням суспільної моралі. Чи має право Том Соєр товаришувати з таким хлопчиком, як Гекльберрі Фін? (Так, адже Конвенція про права дитини визнає право на свободу асоціацій та свободу мирних зібрань).

З особливим натхненням майбутні вчителі міркували над життям Мауглі: «Майже з народження жив він у тваринному середовищі. Чи можна вважати, що він має рівні права зі звичайною дитиною? (Так, Конвенція визначає, що дитиною вважається кожна людська істота, що не досягла вісімнадцяти років). Неабияке обурення викликали в них слайди із презентації, де йшлося про те, що опікун Гаррі Поттера перехоплює і читає листи, що надходять хлопчику зі школи чарівників Хогвартсу, усі вони однозначно відповіли на питання: «Яке право Гаррі порушено?» – право на приватне життя, недоторканність житла й таємницю кореспонденції.

З посмішкою аналізували ситуацію про Бабу Ягу, яка викрадає Івасика Телесика й відносить його за тридев'ять земель у тридесяте царство, та зазначили, що, згідно з Конвенцією, дитина має право не розлучатися з батьками всупереч її бажання (окрім випадків, визначених законодавством), крім того, Конвенцією забороняється незаконне переміщення дітей і неповернення їх із-за кордону, тож

злодійка порушила й ці права дитини. Далі учасниці зібрання вирішували кросворди, складали пазли й аналізували основні форми, засоби та методи здійснення правового виховання учнів. Тож онлайн-навчання проведення виховних заходів з дітьми щодо захисту прав людини зацікавило присутніх та спричинило жваве обговорення.

Ще одним важливим аспектом взаємозв'язку методів і форм навчання є використання підручників для початкової школи. Послугування ілюстративним матеріалом підручників – доступний і ефективний метод правової підготовки студентів закладів вищої освіти.

Нижче наведено приклад щодо формування правової компетентності учнів молодшої школи (підручник «Я і Україна» за четвертий клас).

Телефонний тероризм

Почастішали дзвінки в міліцію з повідомленням про нібито закладену бомбу на вокзалі, в кінотеатрі, школі.

Як свідчать працівники міліції, в основному такими «розіграшами» займаються учні 4 – 7-х класів. Захотів зірвати контрольну чи батьківські збори — зателефонував за номером «02», зробив відповідне повідомлення і гуляй. Чи треба говорити, що на перевірку кожної заяви відволікається маса людей і техніки.

Батьки Кирила С. ледь не знепритомніли, коли до них прийшла міліція. Виявилось, що їхній синок приготував їм «сюрприз». Зміненим голосом він повідомив міліцію по телефону, що в школі нібито закладено бомбу. Бомбу не знайшли, зате через дві доби знайшли Кирила. У зв'язку з неповноліттям юного терориста його батькам виписали штраф — 5 тисяч гривень.

Запам'ятайте, тепер по голосу можна впізнати не тільки стать (хлопчик чи дівчинка дзвонили), але й вік, вагу, стан здоров'я, регіон, де народився, окремі риси характеру.

 Обговоріть поведінку Кирила. Про що він, на ваш розсуд, думає, коли телефонував за номером «02»? Чим його вчинок обернувся для нього і його батьків? Чому не можна займатися такими «розіграшами»?

41

Завдяки такому методу можливі три взаємопов'язані функції: сприяння правовому вихованню студентів, ознайомлення їх із підручниками початкової школи, якісна правова підготовка учнів до майбутньої фахової діяльності чи педагогічної практики.

На наш погляд, наявні підручники збагачені широким ілюстративним матеріалом, яким варто скористатися у формуванні правової компетентності молодших школярів.

Найефективнішими методами правової підготовки виявилися метод переконання як засіб формування знань, оцінок, цінностей; бесіди – обговорення переглянутих вистав, творчих зустрічей тощо; екскурсії у заклади мистецтва, музеї; застосування новітніх відео- й аудіоматеріалів; підготовка мистецьких екскурсій зусиллями студентів;

розроблення тематичних виставок, альбомів, стендів, присвячених правознавству; видання студентської газети тощо.

Водночас ефективність цих методів суттєво зростає за умови їхнього функціонального зв'язку з іншими методами та формами навчання.

Висновки і пропозиції. Отже, розвиток професійної педагогічно-правової компетентності вчителя початкової школи – це цілеспрямована діяльність закладів вищої освіти щодо забезпечення психолого-педагогічної та правознавчої підготовки учителя, а такого роду заходи формують у студентів комплексні компетентності вчителя початкової школи. Функціональний зв'язок методів правової підготовки майбутніх учителів початкової школи полягає в їх цілісному й системному застосуванні, забезпеченні неперервності використання того самого методу на різних стадіях діяльності науковців, педагогів та студентів.

Подальшими напрямками можуть бути дослідження можливостей форм та засобів правової підготовки в їхньому функціональному зв'язку з методами.

Список використаної літератури:

1. Тесленко Т. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розв'язання типових задач професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Івано-Франківськ, 2017. 25 с.
2. Овсієнко Л. Компетентнісний підхід до навчання : теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. Вип. 2. С. 82–87.
3. Козловська І. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : монографія / за ред. С. Гончаренка. Львів : Світ, 1999. 302 с.
4. Висоцька Л. Формування змісту правової освіти учнівської молоді в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Полтава, 2017. 20 с.
5. Кузьмінський А., Омеляненко В. Педагогіка : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Знання-Прес, 2008. 447 с.
6. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітлогічний дискурс*. 2018. № № 1–2. С. 267–278.
7. Миропольська Н. Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2003. 36 с.
8. Товканець О. Дидактичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи у європейській вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Вип. 2 (45). С. 200–205.
9. Маленкова Л. Теория и методика воспитания : учебное пособие. Москва : Педагогическое общество России, 2002. 480 с.

Popadych O. Integrated relationships of methods and forms of legal training of future primary school teachers

The article highlights the factors that determine the specifics of the legal training of future teachers in higher education. It is found that the problem of determining the functions of methods and forms of legal training and their relationship remains insufficiently studied. The purpose of the article is to substantiate the expediency of integrative relations of methods and forms of legal training of future primary school teachers. Usually teachers and students of Higher Educational Institutions, and therefore – students during pedagogical practice and in future professional activity – use the same methods of legal training. It is substantiated that in a complicated process of legal training all methods go through a certain spiral cycle: they are not only interconnected, but also transformed in a chain: increasing the competence of higher education teachers – application of the method by teachers of higher education institutions – application of the method by students during training, pedagogical practice and in future professional activities to influence students. The outlined links of training methods are given a significant role in the formation of legal education, ensuring its integrity and system. Because the future teacher, perceiving one or another method of training, subconsciously transforms it into his own future professional activity. There are a number of examples of interaction of methods and forms, in particular the content of a practical lesson on children's knowledge of their rights in the form of "Journey With Fairy-Tale Characters To the Country of Law". On the example of the heroes of famous fairy tales, the articles of the Convention on the Rights of the Child are considered and it is established which right, defined by the Convention on the Rights of the Child, is violated in relation to one or another hero. It is found that online training of educational activities with children on the protection of human rights arises both the interest in the audience and a lively discussion. The use of illustrative material in primary school textbooks is an accessible and effective method of legal training of freelance students, which implements three interrelated learning functions: promoting legal education of students, acquainting them with primary school textbooks, quality legal training of students for future professional activities or teaching practice. It is concluded that the functional connection of the methods of legal training of future primary school teachers is their holistic and systematic application, ensuring the continuity of the use of the same method at different stages of scientists, teachers and students.

Key words: integrative connections, interaction, methods and forms of teaching, legal training, future primary school teachers.